

Рагивој НИКОЛИЋ

ШЕСТИЦА

Тако се звала подрумска затворска соба у манастиру Сан Маркос, у шпанском граду Леону. Налази се дубоко испод површине земље, а чувена је по томе што је кроз њу прошло много жртава Инквизиције. У том старом манастиру из XII века, у његовом затворском подруму, поред многих представника слободарске мисли, провео је пет година песник и мислилац Луис де Леон, професор на чувеном универзитету у Саламанци, који је, када се вратио с робије на коју га је послала Инквизиција, почео своје предавање речима: „Рекосмо јуче ...“ Живео је од 1528. до 1591. Ту је одробијао неколико година и великан пера и шпанског језика, писац Франсиско де Кеведо (francisco de Quevedo — 1580—1645).

- - - - -

Године 1938. десетине хиљада Шпанаца налазило се по затворима у франкистичкој зони. Стара црквена здања и манастири, симбол назадне, инквизиторијалне Шпаније, постали су тамнице за републиканске борце. И ја сам прошао кроз затвор у Сан Маркосу. Испребијан од жандарма, бачен сам у „шестицу“, где сам провео неколико недеља. Међу заробљеницима са фронта из Астурије и Баскијске Земље и активиста из Народног фронта, био је један дечак кога смо звали „Ћавал“ (дечко). У ту собу могло је да стане само шеснаест особа, али тако да лежи само половина док су остали чучали или стајали. Сваки дан, осим недеље, жандарми су прозивали по пет или шест другова а они се често нису враћали већ су доводили нове. Храну су делили једанпут дневно, а исто тако једанпут дневно празнила се велика кибла. Тај посао су обављали други затвореници уз пратњу двојице жандарма.

Пре доласка у „шестицу“ замишљао сам да су сенке у затворским собама оштре, дуге, да постоје, јер сам виђао слике, цртеже, на којима је обавезно било прозорче са решеткама, али ипак прозорче, па макар дебљина зида на њему била већа од пречника саме собе. И светлост која је улазила кроз такве прозоре, у тим насликаним ћелијама, ишла је, као свака светлост, праволинијски, ударала је својим зрацима на тело затвореника, док би други зраци, опет праволинијски, пролазили поред њега,

ишли даље, све до зида и тако, на слици или цртежу, цртали контуре човека у затвору, а овај би, на таквој слици, изгледао још тужнији него што га замишљамо. Али он би могао да броји дане и ноћи, он би с њима одржавао везу, знао би кад је дан преко залуталих зрака и, као и остали свет, углавном би спавао ноћу. „Шестица“ нам није пружала ни толико. Извор светлости била је само једна слаба сијалица на високом плафону која се никад није гасила...

Понекад, уместо казана са храном, на вратима би стајао поп, свеже избријан, тих, рекло би се чак и помало насмешен, наизглед доброћудан, с рукама прекрштеним на стомаку. Никада нисам знао да одредим старост неког католичког попа на основу његовог изгледа. Овај ту, на вратима, изгледао је млад. Обично је дуго говорио, често у облику питања на која је сам на њих и одговарао. На крају придике, која је више била претња него проповед, говорио је да жели да нам помогне да „измоли милост божју за вас који сте били узели власт, тај божји дар, и окренули је против Бога. Само Он може да нам опрости тај злочин. Молимо се Оцу нашем и Он ће нам услишити наше молбе...“; и тако, док је поп говорио, ми смо били задовољни јер је он стајао на полуотвореним вратима а свежији ваздух од нашег у соби слободно је улазио из ходника. Када су врата била затворена, ваздух из ходника могао је да долази само кроз веома мали отвор у вратима.

Мали, „навал“, није био задовољан. Он би некако чудно изгледао кад би поп отварао врата. Смањио би још више своје сићушно тело. Ми тада нисмо знали, за узрок његовог страха. Он се звао Деструје Иглесиас Гонзалес. Деструје значи *разара, руши*; прво презиме је Иглесиас, а то значи *Цркве*, тако да се он, уствари, назива Рушилац Цркава. Отац малог био је анархосиндикалиста, припадник синдиката Националне конфедерације рада у Ла Коруњи, у Галицији, а био је у Аргентини где му се родио син кога је регистровао под тим именом. Међу анархистима, а и у међу другим револуционарима у то доба владао је обичај, у Шпанији и неким земљама Латинске Америке, да се деца дају имена која имају нека борбена, револуционарна значења. Најчешће име било је Слобода, а било је и имена као, на пример, Волга, Прудон... У току грађанског рата и касније, жандармерија и фалангисти немилосрдно су истребљивали децу са таквим именима.

Отац малог погинуо је 21. јула 1936. године на једној грађевини у улици Фернандо Латоре у Ла Коруњи, где се једна група радника борила против жандармерије и војске. Три дана су радници одолевали навалима побуњеничких трупа које су успеле да их разбију тек када су довукли артиљерију. После тога је настао бели терор. Нико није био поштеђен ни жене, ни деца, ни старци. Стрељано је и неколико лекара који су превијали рањене раднике; међу њима било је и таквих који нису симпатисали Републику. Многи људи из Галиције који су успели да се спасу белог терора, не могу да забораве оне богомољке које су, после верских церемонија и процесација, урликајући као звери, долазиле пред затворе и захтевале смрт за ухапшене раднике, а затим се бесомучно окомљавале на жене и децу бранилаца Републике.

После погибије оца, мали Иглесиас успео је да се пребаци у Астурiju, у Хихон, заједно са групом дечака и младића који су бежали од белог терора. У Астурiji је остао до октобра 1937. године, када су итали-

јанске, немачке, мароканске, португалске и фалангистичке трупе скршиле отпор астурских рудара и баскијских сељака и радника.

„Ћавал“ је већ три недеље у овој соби, у којој нико није знао шта се догађа са друговима који одлазе на „саслушање“ или „у други затвор“, како би то говорили жандарми који су долазили да их воде. Знало се само то да многи који одлазе ишчезавају из нашег круга и да одмах други долазе на њихово место, тако да нас је било стално шеснаесторица у „шестици“. Вести о спољњем свету долазили су преко новодошлих затвореника, али су оне биле нејасне и противречне. Другови који су долазили у „шестицу“ преносили су само вести из других затвора одакле су пребацивани у Сан Маркос, који је био централни затвор за цео север Шпаније и где су вршена свирепа обрачунавања са републиканцима. Знало се само једно: рат је изгубљен.

Наш поп је једног дана променио начин и садржај разговора. Било је то половином 1938. године. Чим су се отворила врата, поп је запитао има ли кога из Ла Коруње. „Ћавал“ се узнемирио и ми смо осетили да ће нешто необично да се деси. У соби, осим Иглесиаса, овај пут сви су били из Астурије, већином стари рудари који су у току рата били чланови разних градских и сеоских комитета. „Ћавал“ је ћутао и као да је очима питао да ли да се јави. Поп је поновио питање, а затим додао: „У канцеларији сам видео да је један од вас из Ла Коруње. И ја сам одакле...“. Попов глас је био миран, лице и очи без израза, руке, као увек, склоњене на стомаку.

Иглесиас се јави. Седео је и устао.

— Па ти си сасвим млад; одкуд ти овде?

У поповом питању било је и чуђења и злобе.

— Довели ме из Хихона — одговори мали дрхтавим гласом.

— Приђи ближе да те видим.

Ми начинисмо пролаз. Мали је ишао полако као да су му ноге од олова. Поп га је гледао и постепено мењао израз. На крају се појави нешто као осмејак.

— Ти ниси своје оцу задао мног јада, је ли? Ни он теби? Зашто ниси остао у Ла Коруњи?

— Отац је погинуо, па сам отишао код тетке у Хихон.

— А зашто ниси отишао код сестре у Понтеведру?

Мали је ћутао. Поп је отишао, а мало затим дошли су жандарми и прозвали четворицу другова да се спреме. Иглесиас такође да се спреми за доцније. Када су отишла четворица другова, Иглесиас је гласно запитао одкуд поп зна да има сестру у Понтеведри. То питање, гласно изречено, као да је одједанпут повећало већ јако наглашен страх малог Иглесиаса. Тог тренутка отворила су се врата и ушла четворица нових затвореника, а мали је позван да изиђе. Прошло је доста времена а на његово место нико није дошао. Осетили смо некакву промену.

— Малог неће стрељати — рече после дуге паузе стари Лиџбана. То је био једини коментар.

Вратили су га у „шестицу“. Када су се врата затворила, он је гласно заплакао. Ми га нисмо ништа питали, него му само направили места да седне. Сео је и наставио да јеца. Када се мало умирио, почео је да више: „Како је поп могао да сазна моје право име? Поп зна више од жандарма!“

Мали је још у Астурији, када је ухваћен, изјавио да се зове Рафаел Гонсалес. Пао је био у руке редовне војске после разбијања батаљона где је био курир. Вероватно га је тада спасла од смрти његова младост и његов мали раст. Прошао је кроз многе затворе, почев од Хихона, преко Асторге, до Леона.

— Тукли су ме горе, на другом спрату. Један потпоручник и два капара жандармерије. Тукли су ме по леђима. Поп је био с њима.

Када је скинуо кошуљу, видели смо неколико дугих модрица по његовим леђима.

Занимало нас је зашто га нису стрељали или послали на друго место, можда у кажњенички батаљон. Врло брзо сазнали смо разлог томе. Разлог је био поп. Неколико сати после, малог су опет звали. Када се вратио, био је блеђи него раније, али је израз његових очију, великих, црних очију, био одлучан, поносит; ишчезао је онај страх који је раније обузимао малоба.

— Поп ми је рекао да ће утицати на жандарме ако пристанем да ме покрсти. Ја сам рекао да хоћу ако ми врате оца. Поп се страшно разбеснио, псовао мога оца и рекао потпоручнику да он не може ништа више да учини за мене. И жандарми су ме опет тукли. Када су ме повели овамо, поп ми је рекао да сам сам крив зато што сам тврдоглав...

Мали је ово изговорио врло брзо, као да се журио да нам све исприча пре него што озледе на леђима почну да пеку као милиони сунаца чија ужареност се спушта кроз огромну лупу на само један мали делић коже, али сваког тренутка други, а ове опечене тачке као да путују по целим леђима, па се нагло зауставе да би опет огромном брзином отишле на друго место, па се опет вратиле, шетајући се тамо овамо све брже и брже, све док се не слију у само један широк, велик, туп бол.

Кошуља малоба Иглесиаса била се залепила за кожу на леђима. Скидајући му кошуљу откидали смо му парчади коже. Поред црних и црвено-црних бразда, појавиле су се на кожи и свеже ране. Цепали смо кошуље и најчистијим деловима прекривали његова шарена леђа. Убрзо је заспао, а грашке зноја појавиле су му се на челу. Дуго је спавао мирним и дубоким сном, али зној није престајао да тече по челу. Када се пробудио тражио је воде, а онда рскао гласом који је снажно одјекнуо у свима нама:

— Бојао сам се док сам мислио да не знају. Сада се не бојим.

Звали су га још једанпут, а затим поново убацили у „шестицу“. Ушао је с главом спуштеном тако да му је брада притискивала груди, а леђа су му била увијена као лук, ноге као да нису имала колена, рамена су била подигнута и забачена, а руке спуштене низ тело. Као да је желео да смањи површину леђа да би тиме смањио количину бола који се одражавао на уснама, бледим, дрхтавим, стиснутим, које као да су окусиле нешто сасвим непријатно, можда жуч или дивљи корен опорог укуса. Није имао снаге да седне. Положили смо га потрбушке, скинули кошуљу и видели како крв оцртава безброј шара по модро-црвеној кожи. Одлучили смо да му више не мећемо завоје на ране јер су нам кошуље биле сувише прљаве. Сматрали смо да је можда боље да се сама његова крв, осушена на ранама, претвори у завоје, али нисмо могли да спречимо да загађени ваздух напада његова израњивана леђа.

Сутрадан је црна кожа почела да прска, јер је притиска изнутра, из рана, постајао све јачи. Ране су почеле да отичу. Тамо где су се видели трагови воловских жила којима је био млађен, почели су се јављати избочине чији су врхови прскали и из њих је излазила вода, а нешто касније и гној који је потискивао сукрвицу. Мирис крви претворио се у смрад гноја. Мали је почео жив да се распада. Лупали смо по вратима да нас чује стража. Тражили смо лекара. Кад је дошао, само је летимично погледао у малоба, мало дуже се задржао погледом на нама, а затим рекоа, пун презира:

— Аха, а сада тражите националистичког лекара да вам лечи једног црвеног пса!

* Одломак из необјављене књиге Р. Николића, учесника Шпанског грађанског рата.